

La Drassana de la Ciutat i la nova Drassana Reial als segles XIII i XIV

Albert Cubeles i Bonet*

Des d'Antoni de Capmany es té la certitud de la importància històrica de les Drassanes de Barcelona. L'edifici conservat de la Drassana Reial n'és un testimoni inqüestionable. De la preexistent Drassana Vella o Drassana de la Ciutat no n'ha perviscut cap resta, de manera que són elements escàpols tant la seva ubicació, com la seva cronologia, els trets institucionals o les característiques materials que li donaren forma. La intenció d'aquest treball és aportar nous elements i reduir aquestes imprecisions.

Historiografia

El 9 de setembre de 1243 Jaume I va dictar una ordre que ampliava l'àrea destinada a les activitats marítimes de la ciutat i prohibia construir cap edifici entre la Drassana de la Ciutat a ponent, les cases que construïa Bernat d'Olzet a llevant, el mar al sud i a ponent, i les cases que ja existien a la banda nord.¹ Capmany va interpretar que la drassana esmentada en aquest document era una instal·lació ubicada al mateix lloc que l'edifici actual. Les recents intervencions arqueològiques demostren definitivament que aquesta apreciació era incorrecta,² i el mateix Capmany diu en nota, aparentment sense adonar-se de la contradicció en què incorria, que «el sitio para la construcción naval era lo que hoy se llama plaza de los Encantes», àrea on es pot situar la Drassana Vella.³

Segons Pi i Arimon, les antigues drassanes s'estenien més enllà de la plaça dels Encants i arribaven fins a la Baixada de Viladecols i el carrer del Regomir.⁴ En aquesta ampliació de la localització hi va jugar un paper important la recuperació de la *Crònica* de Pujades. Aquest autor sostenia l'antiguitat de la drassana del Regomir a partir d'uns fets –més llegendaris que històrics– de Lluís el

* Historiador.

1. Antonio M. ARAGÓ i Mercedes COSTA, *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, Barcelona, Archivo de la Corona de Aragón (CODOLIN, XLIII), 1971, pàg. 2, doc. núm. 5.
2. Esteve NADAL i Adriana VILARDELL, «La intervenció arqueològica a les Drassanes Reials de Barcelona (Barcelona, el Barcelonès)», dins *Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2010; Albert CUBELES, Iñaki MORENO i Esteve NADAL, «Noves descobertes arqueològiques a la Drassana Reial de Barcelona», *Revista de Catalunya*, 278 (2012), pàg. 117-139.
3. Antoni DE CAPMANY i DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona*, Madrid, Antonio de Sancha, 1779, vol. I, pàg. 12 i 26-27.
4. Andreu AVELÍ PI i ARIMON, *Barcelona antigua y moderna*, Barcelona, T. Gorchs, 1854, vol. I, pàg. 263, nota 1, i 354.

Pietós i el cabdill àrab Gamir, a qui suposadament el rei franc va perdonar i va deixar que s'instal·lés en un «barrio o arsenal» fora del recinte murat. Segons Pujades, el carrer de la Fusteria s'havia dit dels Sarraïns, però segons Pi i Arimon això era una confusió amb el terme “serrai”, que remetria a l'ofici dels serradors; una consideració mancada de fonament, malgrat que, òbviament, el carrer de la Fusteria és real.⁵

Sanpere i Miquel va aportar una argumentació a partir de fonts documentals, que, a més d'establir la dualitat de drassanes, situava la més antiga –sense entrar en consideracions sobre la seva datació– entre els carrers de l'Hostal del Sol i Fusteria fins al carrer de la Plata o Baixada dels Lleons, excloent l'espai de la plaça dels Encants.⁶

Francesc de Bofarull i Sans incorporà documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó relatius a la Drassana Reial que permeten ubicar el seu origen al tram final del conflicte de Pere el Gran amb França, el setembre de 1285, i documentar obres en temps d'Alfons el Liberal.⁷

Balari i Jovany hi va afegir: en primer lloc, un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que tracta del repartiment alodial que va fer Ramon Berenguer I entre els seus fills, Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II, segons el qual, entre les propietats assignades al primer, n'hi havia que «sunt subtus Regumir ubi fuerunt factas naves»; en segon lloc, un document de l'Arxiu Capitular, que revela l'existència de la drassana del Regomir; i en tercer lloc, la deducció, treta de les *Rúbriques de Bruniquer*, que aquesta drassana va romandre activa fins a finals del segle XIV.⁸

Carreras Candi va saber distingir a quines drassanes es referia en tot moment. Respecte a la ubicació de la Drassana Vella, segueix Sanpere i Miquel, i, en relació amb la Reial, incorpora la documentació de Bofarull i interpreta que les empreses bèl·liques de Pere el Gran van fer obsoletes les velles instal·lacions i obligaren a fer-ne de noves, més adequades a la seva política expansiva. Ara bé, Carreras no remarca que les antigues drassanes van continuar funcionant sota el control del Consell de Cent, tot i que indirectament així ho posa de manifest en altres parts del seu text. Respecte a la Drassana Reial, fa notar el canvi produït entre els acords entre Pere el Cerimoniós i el Consell de Cent el 1378, en els quals els magistrats barcelonins reconeixen la titularitat del rei, i les capitulacions de 1390 amb Joan I, on el Consell de Cent parla de la «Drassana de Barcelona». L'historiador en dedueix que aquest any el monarca havia donat la Drassana Reial a la ciutat.⁹

Ainaud, Gudiol i Verrié, que segueixen la tesi de Carreras Candi, sostenen que les úniques drassanes que hi havia hagut a Barcelona fins a finals del segle XIII eren les del Regomir, que encara funcionaven a finals del segle XIV i que es tractava d'un edifici descobert de capacitat limitada, argüint que aquesta va ser la causa que Pere el Gran optés per aixecar-ne unes de noves més enllà de la Rambla

5. Pi, *Barcelona antiga...*, vol. I, pàg. 232-233 i 263.

6. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Rodalïa de Corbera. Topografia antiga de Barcelona*, Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona, 1890, vol. I, pàg. 15 i s.

7. Francesc DE BOFARULL, *Antigua marina catalana*, Barcelona, Hijos de Jaime Jepús, 1896, pàg. 22-23.

8. Josep BALARI I JOVANY, *Orígenes històrics de Catalunya*, Barcelona, Hijos de Jaime Jepús, 1899, pàg. 656-657.

9. Francesc CARRERAS I CANDI, *Ciutat de Barcelona*, Barcelona, A. Martín, 1916, pàg. 368 i 611-612.

després dels seus èxits militars. En aquest sentit, interpreten una notícia de l'any 1348 recollida a les *Rúbriques de Bruniquer* com un projecte fallit de reforma o ampliació i remarquen que la implicació del Consell de Cent a la Drassana Reial es produí a partir de les capitulacions de 1378 i que va esdevenir la institució principal en la seva gestió almenys fins el 1470.¹⁰

Més modernament, Philip Banks ha ubicat la Drassana Vella entre els carrers de la Fusteria, Gignàs, Regomir-Marquet i Mercè.¹¹

En localitzar l'antiga drassana a la plaça dels Encants, Capmany la situava en un espai lliure de cases que encara avui, malgrat les transformacions urbanes, continua essent un espai obert. Però les interpretacions de Pi i de Sanpere la portaren a un àmbit edificat. Si és que aquestes drassanes van funcionar fins a finals del segle XIV, cap de les cases compreses en la seva àrea podria ser-ne anterior, però el procés urbanitzador d'aquesta zona es pot situar en el decurs del segle XIII, a l'entorn de 1240, tot i que no hi ha constància documental de la parcel·lació i venda dels solars.¹² És, doncs, més que raonable dubtar de les interpretacions vuitcentistes.

La consolidació de la Drassana Vella i l'evolució del front marítim, 1140-1243

Abans de mitjan segle XIII la Drassana havia de ser, com a molt, un espai obert que combinaria una construcció naval segurament ocasional amb les activitats d'emmagatzematge, moviment de mercaderies, etc. Els documents al·ludeixen a una zona de construcció naval a Barcelona, no necessàriament un edifici, però abans de Jaume I els sobirans no tenien una política naval remarcable i tampoc es té notícia que abans de mitjan segle XIII hi hagués grans mercaders que actuessin de manera continuada més enllà d'un àmbit local. Fins a inicis del XIII no hi ha una informació sòlida relacionada amb els processos d'urbanització del front marítim barceloní, que arrenquen amb la desviació del Merdançar, duta a terme abans del 1060, i amb l'aparició, a l'entorn del 1200, de diverses vilesnoves en la zona propera al seu antic llit, com la dels Alfou o la de Pere Canviador, que posen també de manifest l'amplitud del terreny guanyat al mar.¹³

10. Joan AINAUD, Josep GUDIOL i Frederic-Pau VERRIÉ, *Catálogo Monumental de España. La ciudad de Barcelona*, Madrid, Instituto Diego Velázquez, 1947, pàg. 278-282. *Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona. Rúbriques de Bruniquer*, Barcelona, Henrich y Cia, 1914, vol. III, pàg. 291: «A 15 de octubre 1353, ab definición feta per los racionales a Pere Destruy, apar com lo dit tingué càrrech de fer fer obra de la Dreçana prop lo porxo de la Pescateria en l'any 1348».

11. Philip BANKS, «L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300», dins *Història de Barcelona*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona, 1992, vol. II, pàg. 58 i 68.

12. A tall d'exemples: Francesc CABALLÉ, Reinald GONZÁLEZ i Núria NOLASCO, *Informe històrico-arquitectònic de la finca núm. 5 del passeig de Colom de Barcelona*, Barcelona, Veclus, 2001 (inèdit); Lluís Maria BOU, F. CABALLÉ i Helena MORÁN, *Estudio histórico y valoración patrimonial de la finca núm. 28 (Palacio Sessa o Larrard) de la calle Ample de Barcelona*, Barcelona, Veclus, 2009 (inèdit). En ambdós casos queda palesa la manca de referències directes a la Drassana Vella pel que fa a la propietat, malgrat que es tracta d'edificis directament ubicats a l'àrea on s'ha volgut situar aquest edifici.

13. BANKS, «El creixement físic de Barcelona», *Barcelona Quaderns d'Història*, 8 (2003), pàg. 22-30; Mikel SOBERÓN, «El port baixmedieval de la ciutat de Barcelona: una visió des de l'arqueologia», *QUARHIS*, 8 (2012), pàg. 134-163.

A partir del 1203 el rei Pere I va emprendre directament accions per obtenir un profit econòmic d'aquesta dinàmica i entre 1207 i 1210 va distribuir la franja de terra més propera al mar, repartint-la en tres parts. Aquesta operació es va dur a terme amb l'assessorament gens desinteressat de diversos prohoms i nobles de la ciutat, amb un rol destacat de Guillem Durfort, principal financer i comptable del monarca.¹⁴ El 1207, el monarca va atorgar a Bernat Simó, veguer els anys 1203 i 1204, el dret d'urbanitzar la franja costanera en la zona que incloïa «totam illiam placiam et arenale quod est de portali de la Derasana Barchinone usque ad rivam qui dicitur Cagalell et usque ad ripam maris cum tota mediante parietis de la Derasasana ad ripam maris per omnia loca ad construendum, videlicet, domos pupulandum». Simó havia de complir dues condicions: obrir un carrer prou ample perquè hi poguessin passar les moles que es tallaven a Montjuïc i deixar un espai suficient perquè les embarcacions poguessin descarregar les mercaderies a la platja.¹⁵ Tres anys més tard Pere I reconeixia a la Canonja de Barcelona el dret d'urbanitzar la zona que anava dels alfòndecs reials situats en un dels extrems de l'espai litoral fins a la desembocadura del Rec Comtal. Aquest dret va ser ràpidament traspasat a Guillem Durfort juntament amb la gestió i explotació de la Pescateria¹⁶ i el juliol de 1210 el rei el va autoritzar a construir un nou forn, indicant-li que podia establir-se en l'àrea que anava «de Lacuna usque ad darassanam nec de foro usque ad mare».¹⁷

En aquest sector central, doncs, van quedar concentrats nombrosos serveis a més dels espais destinats a la construcció i reparació de les embarcacions i al moviment de les mercaderies i dels vaixells que les transportaven. Amb independència de la seva capacitat i dimensions, la Drassana tenia ja una entitat concreta, que comptava amb un recinte delimitat per uns murs i era, a tots els efectes, de titularitat real.

La mort del rei Pere el 1213 a Muret va incidir en el desenvolupament d'aquest ambiciós projecte. Amb la majoria d'edat de Jaume I la situació va començar a canviar. El desplegament comercial al nord d'Àfrica i les conquestes de Mallorca i València van provocar que els interessos navals de la Corona adquirissin consistència i que el sobirà prengués decisions com la institució de l'Almirallat. És lògic suposar que atendre aquests interessos implicava, en alguna mesura, garantir una certa capacitat de construcció naval. Que per a la conquesta de Mallorca el rei no s'embarqués en un vaixell barceloní sinó en un de Montpeller es pot interpretar com un indicador de les encara limitades capacitats de la marina barcelonina i, per extensió, catalana.

14. BANKS, «L'estructura urbana...», pàg. 57-60, i «El creixement físic...», pàg. 29-31. També: Stephen P. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, 2000, pàg. 197-198, i «Poder, dinero y control del comercio en la formación del régimen municipal en Barcelona», *Barcelona Quaderns d'Història*, 4 (2001), pàg. 53, així com Pere ORTÍ, *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*, Barcelona, CSIC, pàg. 112-114.

15. ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*, pàg. 113, nota 248, i 114, nota 256, on cita un document que indica «et versus etiam ripam maris dimittatis spacium et terminum spaciosum in quo ligni et vaxelli possint de mare in terra subtrahi spaciose».

16. BANKS, «El creixement físic...», pàg. 29-31; BENSCH, *Barcelona i els seus ...*, pàg. 197-198, i «Poder, dinero y control del comercio...», pàg. 53; ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*, pàg. 112-114.

17. ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*, pàg. 215, nota 508. Es tracta del forn de la Pescateria (ACA, Cancelleria, reg. 477 (Alfons III el Benigne, *Graciarum 3. Pars I*), f. 38v). Aquest document és la confirmació de la concessió feta per Pere I en temps d'Alfons el Benigne, recuperant la concessió original.

Cal preguntar-se què degué motivar que el rei decidís ampliar l'àrea reservada exclusivament a l'activitat marítima de la ciutat d'una manera tan clara el 1243. En la concessió de 1207, que determinava l'àrea de ponent de la urbanització litoral, s'indicava que la superfície concedida era la que anava del portal de la Drassana fins al Cagalell en l'eix que va de llevant fins a ponent, i entre la paret de la Drassana i el mar, en l'eix que va de nord a migdia. Deixant de banda per on discorria el Cagalell aleshores, que la Drassana tenia una porta i una paret vol dir que es tractava d'un recinte clos i, en conseqüència, d'una edificació. Altrament, a ponent d'aquest edifici, la costa havia de fer un entrant, perquè el document situa el mar als extrems de la paret de sud a nord. El document de 1243 no es refereix a aquesta banda, perquè el límit occidental de l'ampliació projectada és el propi edifici de la Drassana. És evident, doncs, que l'ampliació anava cap a llevant.

La concessió que formalitza la cessió a la Canonja en direcció al Rec Comtal no ofereix cap indicador que es pugui associar amb el document de 1243. En canvi, és cabdal el dret concedit el juliol de 1210 a Guillem Durfort de gestionar i explotar la Pescateria i construir un nou forn. En aquest cas, els localitzadors topogràfics, que descriuen una àrea molt petita, són: a llevant una llacuna, a ponent la Drassana, al nord la plaça o espai públic, i al sud el mar. Si a l'altra banda hi havia una entrada de mar pròpiament dita, en aquest costat hi havia una llacuna per damunt de la qual hi havia una plaça. L'existència de la llacuna ha estat constatada per estudis arqueològics recents.¹⁸ Per precisar una mica més la localització és important mirar de saber on podien ser la Pescateria i el forn esmentats. Pere Ortí va ubicar-los a l'illa de cases compresa entre els actuals carrers de Santa Maria, Espaseria, Ases i Fossar de les Moreres.¹⁹ Si aquestes localitzacions són correctes, la Drassana hauria hagut d'estar situada en un lloc de la costa que sobresortia. Altrament, aquest sortint hauria estat en un punt més a ponent de la Pescateria i el forn. En relació amb aquest darrer aspecte, el significatiu és que el 1243 la llacuna havia desaparegut com a referent topogràfic. D'aquí es desprèn que entre 1210 i 1243 la costa havia avançat, i com que els terrenys guanyats al mar eren del sobirà segons els *Usatges*, per això el rei Jaume en podia determinar l'ús i establir que servís per ampliar la superfície destinada a l'operativa naval-mercantil.

Es pot arribar a la conclusió que l'antiga Drassana barcelonina hauria ocupat una posició segurament associable a l'anomenat Puig de les Falzies, on a partir de 1383 es va aixecar l'edifici de la Llotja Nova de la ciutat, que el terreny guanyat al mar per la dessecació de la llacuna correspondria aproximadament a l'actual Pla de Palau, mentre que l'entrant de mar hauria estat situat en l'antiga plaça del Vi, actualment plaça d'Antonio López (*Figura 1*).

18. RAMON JULIÀ i SANTIAGO RIERA, «Proposta d'evolució del front marítim de Barcelona durant l'Holocè, a partir de la integració de dades geotècniques, intervencions arqueològiques i cronologies absolutes», *QUARHIS*, 8 (2012), pàg. 17-37; i també SOBERÓN, «El port baixmedieval...», pàg. 134-163.

19. ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*, pàg. 215, nota 508.

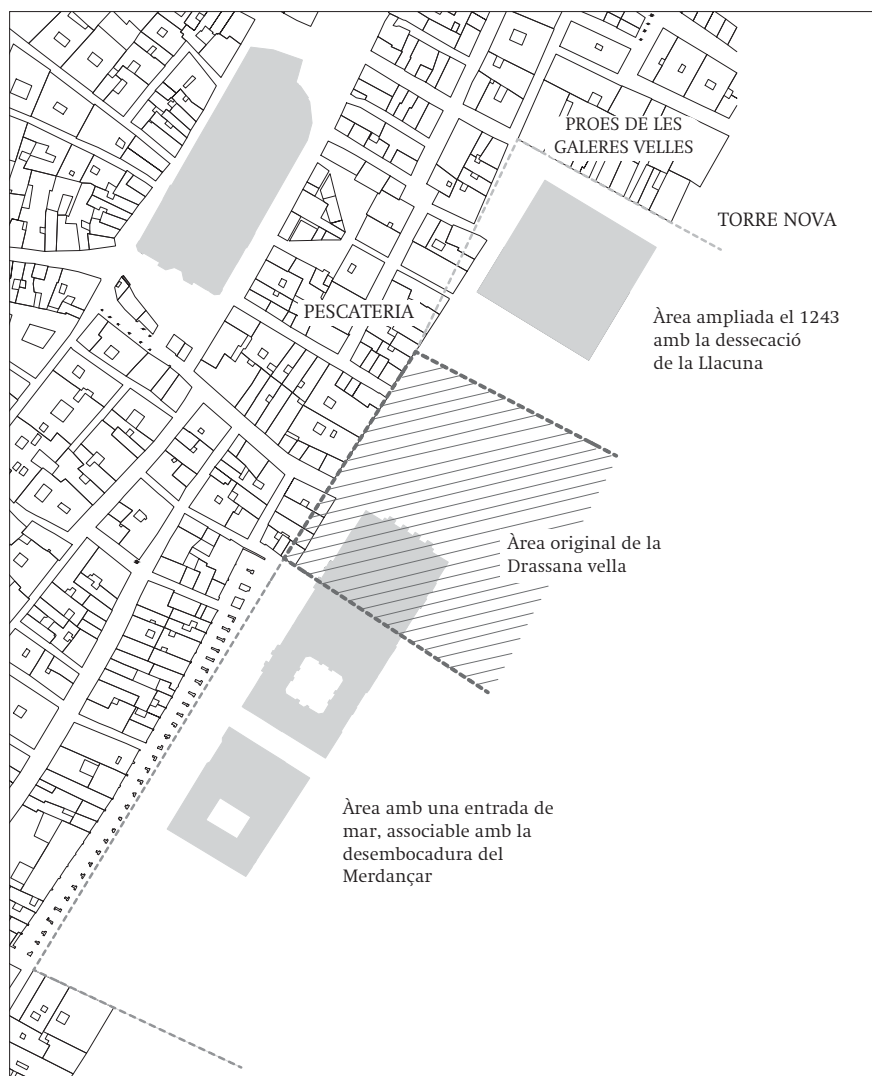

Figura 1. Restitució hipotètica de la possible ubicació de la Drassana Vella o de la Ciutat de Barcelona

Un document de l'any 1369 sembla confirmar aquesta hipòtesi. Es tracta de les *Ordinacions fetes per lo fer dels valls quis deuen fer en lo Reval de la Ciutat, e dels murs faedors vers les parts de la mar de la dita Ciutat*. En el cas dels murs que s'havien de fer per la part de mar, els comissionats pel Consell de Cent es van trobar el dia 22 de setembre d'aquell any i van establir que:

sie feta e continuada la obra de la altre partida de la mar vers les menorettes, així que sie feta I torra closa al cap dels fonaments [del mur] qui són fets endret la plaça de la lana. E que sie continuat lo dit mur prenent duguén

anant dreta via tro devant les prohas de les galeras velles qui són prop la pescateria, e aquí devant les dites prohas de les galeras al cap del mur qui aquí serà, sie feta I altre torra closa. E en lo mig del dit pati de les Iles torres sie feta una altre torra oberta a part de dins, el mig de la qual sie fet I portal per eixir a mar. Item hi sie fet I altre portal en loch convenient, los quals II portals sien semblants a aquell portal qui és devant lo carrer dels fusters, los quals portals puxen servir a metre y traure les barques en temps de fortuna, e per exida dels habitants en aquella partida.²⁰

Excepte la Pescateria, resulta difícil establir a què corresponien i on podien ser els altres localitzadors topogràfics citats. No obstant això, la descripció del que cal fer en el tram següent de mur ofereix una pista prou sòlida per poder establir un referent clar:

Ítem ordenaren que en la dita partida sien fets alguns portalets patits, ço és a III carrers I portalet patit [...].

Aquesta indicació remet a una successió de carrers amb una certa densitat, circumstància que, avançant en direcció cap a Santa Clara, només es produeix a les illes de Ribera. A partir d'aquí es pot considerar que la torre closa que marca el final del primer tram s'hauria d'ubicar allà on començava aquesta successió d'illes, i aquesta és l'àrea on es va aixecar la Torre Nova. Si aquesta suposició fos correcta, és en aquest punt on s'haurien d'ubicar les galeres velles. És a dir: aproximadament a l'alçada de l'actual carrer de Rere Palau. A partir d'aquí es pot considerar la hipòtesi que les cases que estava construint Bernat d'Olzet el 1243 serien les que s'haurien aixecat en aquesta primera illa de la Ribera. Es desconeix si aquest projecte es va dur a terme tal i com es descriu al text. Certament, el llenç de mur que connectava la Torre Nova amb el sector de Sant Daniel es va aixecar, i la vista de Wyngaerde mostra l'existència dels portalets a les illes de Ribera. Ara bé, el tram precedent, que havia d'anar de l'eix de la plaça de la Llana, que no sabem on és i on ja hi havia uns fonaments d'una construcció indeterminada (potser alguna estructura relacionada amb el drassanal), fins on hi havia les proes de les galeres, és una incògnita. D'haver-se fet, però, hauria implicat tancar l'accés directe al mar, una circumstància que hauria hagut d'incidir de manera decisiva en la Drassana de la Ciutat, qui sap si convertint-la en inviable. El coneixement actual de les fonts documentals no permet aclarir aquest extrem. Tot i així, la memòria escrita per Soler i Faneca en relació amb les obres que ell va dur a terme a l'edifici de Llotja ofereix algunes dades prou interessants, encara que difícils d'interpretar:

No puede caver la menor duda que el antiguo edificio que vemos en el día es aquel mismo que se construyó y amplió en la citada época en la orilla del mar y cerca del podio llamado de les Falsies, porque cuando se abrieron las escavaciones para el cimiento de la nueva obra en el frente de la Muralla del

20. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1C-XIV, *Obreria*, 27, Documents diversos (s. XIV-XV), f. 8v.

mar, se encontró que el cimientto del antiguo edificio era todo construido con piedra de sillería trabajada en fino, que en aquellas antiguas épocas avía servido de endén del puerto, por averse encontrado dos grandes anillas de fierro clavadas en él, que sin duda servían para amarrar las embarcaciones; a más de dichas anillas también se encontró una grande escollera de carretales que corría por parte de dicho frente y se doblava por el ángulo de medio día, cuya escollera sin duda se construyó para resguardar y reparar alguna socavación que los temporales amanasaron o hisieron en el susodicho endén. En cuanto al podio llamado de las Falsies, es de notar que cuando se abrieron los cimienttos para la obra de la nueva Aduana y su fuente, se encontró con la escavación el cimientto de un gran podio o torreón circular desde el qual mediante la grande escalera que le circuía, la qual tambien se encontró y se demulió, se bajava a la playa del mar o puerto; y atendido la dirección de dicho endén, podio o torreón, los demás cimienttos que se descubrieron y también la figura, disposición y dirección que manifiesta la torre de la Rl. Ciudadela llamada torre de Sn. Juan, no sólo se hase evidente, sí positivo, que el edificio de la antigua Casa Lonja está sobre el mencionado endén y que éste corría hasta el susodicho podio y escalera, y que continuava, o con endén o muro, hasta la mencionada torre de Sn. Juan....²¹

La fundació de la nova Drassana Reial i el canvi de titularitat de la Vella

A inicis de 1282 el rei Pere II va ordenar que es comencessin a preparar les embarcacions que li feien falta per a la seva expedició al nord d'Àfrica, trampolí per adreçar-se a Sicília. Cingolani ha posat de manifest que els preparatius d'aquesta força de desembarcament van ser llargs, potser anteriors al 1282 (com a mínim des de 1276), i interpreta com un indicador clar d'això la compra de 1.200 arbres (verns) del bosc d'Amet al comte d'Empúries el setembre de 1279.²² Cal fer notar que, des de la preparació de la conquesta de Mallorca, el nombre de vaixells que es podien arribar a aportar per Barcelona es mantenia entre deu i catorze, tot tenint en compte que no sempre eren tots nous. Un bon exemple d'aquesta capacitat limitada és que abans de l'estiu de 1285 el monarca va ordenar a Ramon Marquet i Berenguer Mallol que fessin fabricar en aquesta ciutat tres galeres noves, afegint-les a les set que hi havia, les quals, tanmateix, havien de ser reparades i armades. Davant de la sol·licitud reial, els dos armadors i mercaders barcelonins van posar de manifest que, sumant els esforços de València, Tortosa, Tarragona i Barcelona, era possible arribar a fer un estol de cinquanta galeres i vèncer als francesos. El rei va recordar-los que a Sicília, a resultes de les victòries assolides pel seu estol, en tenia una vuitantena, així que no precisava

21. Joan SOLER FANECA, «Dicertación del antiguo edificio de la Casa Lonja y noticia de lo que ha ocurrido durante la construcción de las obras», dins *Les costums marítimes de Barcelona universalment conegudes per Llibre del Consolat de mar ara de nou publicades [...] per Ernest Moliné y Brasés*, Barcelona, Henrich y Cia, 1914, pàg. 361 i s.

disposar d'una flota encara més gran. Aquests fets poden ser interpretats en distints registres, tenint en compte, tanmateix, l'evident intencionalitat política de la font que els explica: la crònica de Desclot.²³

L'argúcia del rei, que era donar la falsa impressió al monarca francès que la seva situació era més dèbil del que era en realitat, encaixa amb l'empresa de la nova obra, la qual, no obstant això, s'hauria iniciat quan l'engany hauria fet el seu efecte. L'ordre del rei va ser acomplert per Marquet i Mallol, i va ser amb aquestes escasses galeres que es va organitzar la defensa de Barcelona el 1285 i, també, amb les que aquests dos almiralls van assolir la victòria a la batalla de les illes Formigues.

El factor financer, és a dir l'estat de la tresoreria reial –poc clar i difícil d'estudiar– segurament va ser més determinant a l'hora de prendre la decisió que no pas les grans estratègies del monarca explicades per Desclot. Per la seva dimensió territorial i pel que va implicar a nivell estrictament militar (tropes, embarcacions, construccions defensives, etc.), el conflicte no es pot conceptuar com una operació barata, que no fes sentir de manera contundent la seva incidència en l'economia del país, ja fossin les rendes reials o les de qualsevol habitant.²⁴

Malgrat que al privilegi *Recognoverunt proceres* de 1285 hi ha apartats prou significatius i determinants dedicats a la marina i el comerç, fonamentalment mesures de caire proteccionista que afavoreixen la creació d'una "flota" mercantil barcelonina, en principi sembla no haver-hi res que es refereixi al control de la Drassana Vella, aleshores encara reial, ni tampoc res que posi de manifest la intenció de fer-ne una de nova. Ara bé, uns dels capítols diu el següent:

Item concedimus capitulum quod revocetur officium quod comiseramus Cerviano de Riaria, et quod de cetero aliquo tempore nec dictus Cervianus nec aliquis alius utatur in Barchinona officio supradicto.²⁵

El llinatge dels Riera forma part del conjunt de vint-i-quatre famílies que gairebé monopolitzaven l'administració barcelonina durant el segle XIII. En particular, sobre Cervià de Riera sabem que l'any 1281 era el guardià dels ports i les costes del rei Pere, un grau de responsabilitat molt alt en els afers marítims, equipara-

22. Stefano Maria CINGOLANI, *Pere el Gran. Vida, actes i paraula*, Barcelona, Base i Museu d'Història de Catalunya, 2010, pàg. 156-157, i *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2011, pàg. 353-354.

23. Vegeu el capítol XXX de la crònica de Desclot i el CXXIX de la de Muntaner. Sobre aquest episodi hi ha un cert ball de dates i dades. Ferran SOLDEVILA, *L'almirall Ramon Marquet*, Barcelona, Barcino, 1953, pàg. 31, situa l'ordre reial respecte la construcció i aparellament de galeres a Barcelona el 22 de febrer de 1285. BENSCH, *Barcelona i els seus...*, pàg. 302, indica, a partir de la crònica de Muntaner, que es comptava amb dotze galeres i quatre llenys, als que s'havien d'afegir tres galeres noves i altres tres que s'havien d'armar. Inicialment hom disposava de 60.000 sous barcelonesos (segurament els oferts per les aljames) que es van haver de doblar amb una nova aportació de 60.000 sous que va assumir directament la ciutat de Barcelona.

24. Manuel SÁNCHEZ i Pere ORTÍ (ed.), *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1997, pàg. I-XI, presenten el cas de l'alienació de patrimoni reial, incloent dos dels molins de Barcelona els anys 1290-1291. És cert que aquestes operacions són d'uns anys més tard, però Orti, a nivell d'hipòtesi, les ha relacionades amb les urgències financeres provocades per la guerra, i res fa pensar que en la plenitud del conflicte, entre 1282 i 1285, les coses poguessin tenir un caire gaire diferent (ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*, pàg. 297-301).

25. ARAGÓ i COSTA, *Privilegios reales concedidos...*, pàg. 8-17 doc. núm. 22, i especialment, la pàg. 13.

ble al del binomi Marquet-Mallof.²⁶ Confirma aquest paper preponderant el fet que el 1283 consti com a custodi de la Drassana de Barcelona, dada clau per interpretar què implica la referència del privilegi. Aquesta altra dada apareix en una acusació del Consell de Cent contra ell i altres persones: se'ls denunciava com a presumptes responsables i instigadors d'haver provocat una situació d'escassetat de gra a Barcelona, amb la intenció de fer-ne pujar el preu i enriquir-se.

Si la nova Drassana Reial no es va establir fins el setembre de 1285, és obvi que el 1283 Cervià de Riera era el drassaner de la Drassana Vella.²⁷ No sembla que Cervià de Riera arribés a perdre la seva influència a l'entorn reial. El mateix 1283 l'infant Alfons va ordenar-li, davant de la imminent invasió dels francesos, que es desplaçés a la cort de Mallorca per confirmar la fidelitat del seu rei, feudatari de Pere el Gran.²⁸ Ja el 1285, just en el moment del decés de Pere II, l'ara ja rei Alfons va decidir enviar-lo de nou a Mallorca amb una nova missió diplomàtica: estalviar-se l'atac que preparava com a represàlia per l'aliança que el seu oncle havia establert amb els francesos. I també en aquest mateix any, juntament amb Guillem de Lloret i Pere Cardona, va participar en el procés de rendició d'Eivissa, immediatament després de la capitulació de Mallorca.²⁹ El 1286 consta que Cervià de Riera era el drassaner reial, i com a tal va rebre els 1.000 rems que s'havien fet fabricar al mestre remolar Lleó Genovès.³⁰ Uns anys més tard, el 1291, va ser nomenat per Jaume II cònsol dels catalans a Tunis, encara que el rei va fer-se enrere, perquè el lloc estava ocupat per un ciutadà de Perpinyà que havia estat nomenat pel seu germà Alfons.³¹

En funció d'aquestes dades, el capítol esmentat del privilegi *Recognoverunt proceres* es referiria al càrrec de drassaner, que és el que s'ha vist que ocupava Cervià de Riera, i, en conseqüència, en establir-se que «et quod de cetero aliquo tempore nec dictus Cervianus nec aliquis alius utatur in Barchinona officio supradicto», de fet, s'estava formalitzant l'exclusió del sobirà del control efectiu sobre la Drassana barcelonina. Què justifica, aleshores, que el Consell de Cent tingués tant d'interès a "neutralitzar" Cervià de Riera, malgrat que aquest no perdria el favor reial? Tot apunta a conflictes entre partits o clans del patriciat urbà, i de com aquests estan estretament vinculats tant amb el repartiment del poder en l'entorn reial com a la importància dels afers marítims a la ciutat. Més que l'acusació en sí, doncs, sembla que allò que va ser decisiu va ser la debilitat del rei, sotmès a la pressió del desenvolupament del conflicte bèl·lic, que es va afegir a la intriga i la conxorxa política associades als interessos financers i mercantils dels diferents "partits" de les vint-i-tantes famílies patrícies barcelonines

26. En relació amb Cervià de Riera i la seva condició de vigilant dels ports del rei: CINGOLANI, *Diplomatari de Pere...*, pàg. 460-461, doc. 258. Sobre l'índex de confiança dels sobirans en els afers marítims i per a les responsabilitats concedides i assolides per Marquet en aquesta mena d'afers, SOLDEVILA, *L'almirall...*, i també Maria Teresa FERRER, «Una família de navegants: els Marquet», dins *El «Llibre del Consell» de la ciutat de Barcelona. Segle XIV: les eleccions municipals*, Barcelona, CSIC, 2007, pàg. 166, on els situa com a «directors de la Drassana».

27. BENSCH, *Barcelona i els...*, pàg. 310-314.

28. Santiago SOBREQÜÉS i VIDAL, *Els descendents de Pere el Gran*, Barcelona, Vicens-Vives, 1980, pàg. 7-9.

29. SOBREQÜÉS, *Els descendents de Pere...*, pàg. 12-13; Ferran SOLDEVILA, *Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*, Barcelona, Aedos, 1963, pàg. 317.

30. BOFARULL, *Antigua marina...*, pàg. 23.

31. Charles-Emmanuel DUFOURCO, *L'expansió catalana a la Mediterrània occidental, Segles XIII i XIV*, Barcelona, Vicens-Vives, 1969, pàg. 261, indica que Cervià de Riera havia actuat d'agent comercial de Jaume II i que havia fet negocis per compte del monarca mentre aquest havia estat rei de Sicília.

que estaven implicades en aquest joc, en el marc d'aquest vesper barceloní prou complicat. En qualsevol cas, no s'ha d'oblidar que, en aquest vesper, estar al servei dels reis i els prínceps implicava poder i enriquiment, uns objectius que perseguia tothom que en tenia l'oportunitat, sense excepció.

Des de la perspectiva reial, el fet determinant hauria estat, en primera instància –i per sortir del pas en els moments més crítics–, la resolució d'un conflicte polític on entraven en joc unes variables prou potents: la necessitat de la Corona de disposar d'uns recursos financers més grans, l'establiment de la via marítima com una font d'enriquiment basada en la iniciativa dels ciutadans barcelonins en dos eixos –el propi desenvolupament de la ciutat en el front marítim i la seva entrada en escena com a potència naval a la Mediterrània–, el joc de tensions que aquests processos generaven entre el patriciat barceloní, etc. Si aquesta lectura fos adequada, qui hauria obtingut legalment la capacitat de gestionar la construcció i la reparació naval a la Drassana Vella hauria estat el Consell, tal i com ja s'ha indicat. De fet, però, realment qui hauria tingut aquest control hauria estat un “partit” de la Universitat dels Prohoms de Ribera, el partit del que prou segurament Marquet i Mallol devien ser membres destacats, i Cervià de Riera no.

Ara bé, les circumstàncies militars van donar un tomb, el rei victoriós obtingué una flota de considerables proporcions a Sicília i la necessitat de disposar d'unes instal·lacions adequades es va fer present. En funció d'allò que havia succeït, aquesta necessitat va anar acompanyada d'una clara, contundent i quasi imprescindible demostració del poder del sobirà. El que no podia fer el sobirà era fer marxa enrere en les seves concessions i contravenir els privilegis que ell mateix havia concedit: malgrat la victòria, les circumstàncies no ho permetien i, a més, l'entramat d'interessos creuats tampoc no ho feia aconsellable. Així, el rei hauria buscat un terreny tan proper a la ciutat (però fora de la ciutat, clar) com li fos possible, i amb unes bones condicions per a la maniobrabilitat dels vaixells, el qual hauria ampliat adquirint la propietat d'altres terrenys fins aconseguir la superfície que precisava. Estar al costat de Barcelona era assegurar-se que disposaria dels recursos humans i materials imprescindibles i d'un recordatori prou voluminós de l'abast del poder reial.

El Consell de Cent i la Drassana de la Ciutat al segle XIV

Havent ja aclarit l'aliança, la incrustació i la interferència dels interessos marítims dels partits dels prohoms barcelonins en la política marítima dels sobirans, cal veure com la magistratura barcelonina va anar desenvolupant els seus propis, fins arribar a tenir veu i vot a la Drassana Reial a partir de 1378, i com aquest procés va influir en la desaparició de la Drassana Vella i el canvi d'ús de l'espai que ocupava.

El seguiment de la política naval del Consell de Cent abans de 1301 és complex, perquè la documentació original del municipi es va perdre en un incendi poc abans de 1300. A partir de 1301 tampoc és possible cobrir la totalitat del segle, perquè al *Llibre del Consell* també hi ha llacunes, algunes d'elles prou exten-

ses. Malgrat això, és possible detectar tres grans etapes dins d'aquest segle que, aproximadament, corresponen als terços de la centúria i que posen de manifest la progressiva implicació del Consell en els afers marítims de la ciutat a la vegada que creixia el seu poder polític.

En la primera etapa, a més de continuar donant suport a les iniciatives reials, menys nombroses després de 1295,³² la magistratura de la ciutat actuà per la necessitat de tenir neta i lliure d'obstacles la platja (1310), fixà les directrius sobre la disposició de les barques a la Ribera, de la neteja del Porxo de la Mar (segurament era una part de l'espai construït de la Drassana Vella) i de les barraques de la platja (1321-1322), i dictà un ban sobre la neteja de les galeres (1326-1327).³³ També va intervenir en la defensa dels interessos de la construcció naval (1316-1317).³⁴

Un altre aspecte important és la posada en marxa d'accions navals relacionades amb el proveïment de cereals. Per garantir l'arribada de gra a la ciutat, el Consell preparà embarcacions que tenien la missió de protegir els vaixells que el transportaven. La primera notícia sobre aquest procediment a Barcelona data de 1319 i es refereix a l'armament d'una galera per protegir el transport des de Tortosa; circumstància que, possiblement, degué influir en la construcció del Porxo del Forment el 1320 a l'àrea de la Drassana de la Ciutat.

El Consell, però, no sembla que arribés a ser un agent especialment actiu. Més aviat els que haurien fet i desfet haurien estat la Universitat dels Prohoms de Ribera i el Consolat de Mar; però comptant, això sí, amb la cobertura del Consell i amb un marc legal que s'anava desenvolupant.³⁵ Ara bé, en aquest conjunt de normes legals, que és precís en moltes qüestions, no es diu res o gairebé res de com és o què és l'àmbit urbà on s'opera i quines característiques té o hauria de tenir, entre altres llacunes.

A partir de la guerra amb Gènova (1330-1335), el Consell de Cent comença a aparèixer com a gestor directe dels afers marítims de la ciutat. La magistratura pren la iniciativa i crea els seus propis estols, associant-se, si cal, amb armadors particulars per lesionar els interessos dels genovesos i d'altres enemics.³⁶ Altres

32. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 3 (1314-1317), f. 17r-32r: ban municipal anunciant la recaptació de l'ajuda per pagar l'armada que es preparava, capitanejada per R. Ricart. El 1322 Jaume II preparava una esquadra de 60 embarcacions per a l'expedició a Còrsega i Sardenya (BOFARULL, *Antigua marina...*, pàg. 6).

33. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 2 (1310-1313), f. 9r, 7 (1321-1322), f. 21v, i 10 (1326-1327), f. 25v i 35v.

34. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 4 (1316-1317), f. 23v: els consellers s'adrecen al Cònsol i al Comú de Gènova perquè autoritzin al ciutadà de Barcelona A. de Sanctasília poder embarcar amb destí a Barcelona un carregament de rems.

35. BENSCH, *Barcelona i els...*, especialment els capítols 7 («Consolidació i conflicte: el poder patrici i l'expansió mediterrània, 1220-1291») i 8 («Continuïtat del patriciat i identitat familiar»), així com també les pàg. 310-312. Bensch demostra que existeix una estreta relació entre la minoria oligàrquica i els mercaders, no tan sols pels tractes entre els uns i els altres, sinó perquè sovint són persones de la mateixa família. En relació amb el vincle entre el Consolat de Mar i la Universitat dels Prohoms de Ribera: Germà COLON i Arcadi GARCIA, *Llibre del Consolat de Mar*, Barcelona, Dalmau, 1981, pàg. 87-95. L'aportació més recent sobre la configuració del Consell de Cent, amb un especial interès sobre algunes de les famílies de l'oligarquia, algunes d'elles, com els Marquet, amb profundes vinculacions amb el món marítim, és a *El «Llibre del Consell» de Barcelona... Sobre el desplegament legislatiu*: CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. II, «Colección diplomática», núm. X, CCXLVIII i XXI.

36. Josep Maria MURGÉ, «El Consell de Barcelona en la guerra catalanogenesa, durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)», dins *Política, urbanismo y vida ciudadana en la Barcelona del siglo XIV*, Barcelona, CSIC, 2004, pàg. 70-75. Es té notícia que el Consell disposava de navilis propis almenys des de 1321-1322, perquè en aquest exercici el Consell de Cent va deliberar sobre una sol·licitud del Senyor Infant respecte la cessió d'una galera de la ciutat per a la defensa de la costa (*AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 7 (1321-1322), f. 54r; CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. II, «Colección diplomática», núm. CCLXXIX i CCLXXX). És significatiu el cas de la coca *Sant Climent* el 1331 (*AHCB*, 1B-XIII, *Manual*, 2 (1331-1333), f. f35v-39r), de la qual s'inclou l'inventari a partir del f. 37v.

canvis importants es van donar a nivell institucional i a nivell físic.³⁷ En l'àmbit institucional, hi ha la reforma dels Consolats de Mar, que emmarca aquesta institució com una organització mercantil (prenent com a referència el model desenvolupat a València) i que és duta a terme per Pere III entre 1343 i 1346.³⁸ En l'àmbit físic, la decisió del Consell de Cent de construir una Llotja per als mercaders en el front marítim a partir de 1339 és un fet important, encara que el seu procés constructiu és poc clar. El primer pas es va donar quan es van comprar unes cases que eren propietat de la família Montcada, presents en aquesta àrea des del 1258 segons la documentació.³⁹ La construcció no es va iniciar fins el 1351, perquè calia resoldre els temes financers i aconseguir desallotjar propietaris de cases habitades. No es coneix amb exactitud on eren aquestes cases, excepte que eren a la plaça dels Canvis, és a dir, en l'àmbit immediat a la Drassana Vella. Els anys següents els treballs van anar evolucionant i es té constància que el 31 d'octubre de 1376 es van pagar 30 lliures a Nicolau Oliver, fuster i ciutadà de Barcelona, per dotze fustes que s'havien fet servir per a la coberta de la construcció.⁴⁰ És obvi que es tractava d'un edifici disferent situat en un altre lloc (però proper, segurament immediat si no veí) al que ha persistit com a Llotja.

Ja en relació directa amb la Drassana Vella, com a mínim des de l'exercici 1338-1339 es té constància de l'existència del càrrec de drassaner de la ciutat.⁴¹ Altres notícies posen de manifest que el Consell de Cent tenia espais en propietat o de lloguer per desar els estris navals (eixàrcia, remes, armament) fora de l'àmbit estricte de la Drassana.⁴² Amb el pas dels anys sembla que el nombre d'aquests espais es va incrementar.⁴³ La pràctica de lloguer d'espais amb aquesta finalitat queda confirmada per una altra notícia de 1341, on es torna a referir el lloguer d'una botiga per a la Drassana.⁴⁴ En aquest mateix any els consellers ordenaren a Francesc Rovira que satisfés al guardià de les galeres i de l'eixàrcia

37. Albert CUBELES, «Poder públic i llançament urbanístic en el segle XIV» dins CUBELES i GRAU, *El procés urbà...*, pàg. 35-64.

38. COLON i GARCIA, *Llibre del Consolat...*, pàg. 270-285.

39. ORTÍ, *Renda i fiscalitat...*, pàg. 122.

40. AHCB, 1B-V, *Mostassaf*, 1, f. 46r, 61v, 84v i 105r, i 1B-XXII, *Albarans*, 4, f. 66v.

41. Sobre el drassaner de la ciutat de Barcelona, AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 14 (1338-1339), f. 51r. Diverses notícies dels anys següents reiteren que el càrrec ja existeix: 1B-I, 15 (1340-1343), f. 124v (satisfacció del seu salari), 17 (1345-1346) f. 75r, 82r, 85r, 88r, 99r, i 18 (1350-1351), f. 33v, 36v, 40r, 51r i 57v (pagaments diversos al drassaner de la ciutat per diferents despeses relacionades amb les galeres). Albert ESTRADA-RIUS, *La Drassana Reial de Barcelona a l'Edat Mitjana. Organització institucional i construcció naval a la Corona d'Aragó*, Barcelona, Museu Marítim de Barcelona, 2004, pàg. 57-58, refereix l'existència del drassaner de la ciutat a partir de 1358.

42. Així ho posa de manifest l'acceptació dels comptes presentats pel barquer P. de Gramanet, per l'eixàrcia, armes i altres estris marítims que tenia en dipòsit a la botiga de la ciutat, i en tant que la quantitat i diversitat de materials era gran, sembla que aquesta botiga havia de tenir unes dimensions considerables (AHCB, 1B-XIII, *Manual*, 1 (1324-1327), f. 6r). Aquesta pràctica de disponibilitat d'espais fora del recinte estricte de les drassanes va persistir, tal i com ho posen de manifest els inventaris de la Drassana Reial de finals del segle XV i inicis del XVI (Francesc CARRERAS CANDI, *Les Dreçanes barcelonines: sos inventaris i restauració*, Barcelona, Tàber, 1928; AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 21, f. 50v).

43. Als Idus d'octubre de 1331 els Consellers de Barcelona van llogar l'alfòndec de Berenguer de Roca als seus hereus. L'edifici estava prop del litoral, «in litus maris», al lloc conegut com Drassana Vella (AHCB, 1B-XIII, *Manual*, 2 (1331-1333), s. f., [9r-10v]). A aquesta notícia s'ha d'afegir la que apareix en aquest mateix registre al f. 87, amb data de novembre de 1332, on s'indica que Alamanda, dona de Nicolau Ros, reconeix davant dels consellers que aquests li han tinguda llogada durant dos anys la propietat que té prop de la mar al lloc dit Drassana Vella; propietat que ha servit de magatzem de diversos utilitatges marins (eixàrcies, etc). No s'ha pogut determinar si és l'alfòndec de Berenguer de Roca o un altre edifici.

44. AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 15 (1340-1343), f. 76r.

45. AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 15 (1340-1343), f. 68v.

de la Drassana de la Ciutat les 6 lliures de salari que li corresponien en paga a prorrata del seu sou anual.⁴⁵

Pel que es refereix a l'activitat a la Drassana pròpiament dita, a més de la ja referida notícia de les *Rúbriques de Bruniquer*, que, malgrat ser ambigua, deixa entendre que la Drassana de la Ciutat tenia estructures edificades i que a mitjan segle XIV estava en ple funcionament, ja que s'hi feien obres,⁴⁶ se sap que el 20 de novembre de 1358 es van pagar 10 lliures per les despeses fetes per arranjar les cobertes de dues galeres que estaven en aquesta instal·lació.⁴⁷

Les entrades relacionades amb els afers marítims al *Llibre del Consell* i altres sèries documentals del municipi confirmen amb claredat la tendència al creixement de la política naval del Consell a mitjan segle XIV. A més del suport explícit a les empreses reials, que inclou el préstec i/o la cessió d'embarcacions, i de les activitats del drassaner de la ciutat,⁴⁸ es poden seguir les disposicions de la mena de les vistes a la primera etapa: les destinades a gestionar el bon funcionament dels operatius (ara, potser, amb indicacions més precises sobre els espais),⁴⁹ les que tracten de l'armament de galeres i altres vaixells per a l'abastament de gra de la ciutat i la seva seguretat, de diverses ordres i decisions respecte a la defensa del litoral barceloní,⁵⁰ així com de l'armament de diferents

46. *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. III, pàg. 291.

47. AHCB, 1B-XI, *Clavaria*, 1 (1357-1358), f. 339v.

48. AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 25 (1390-1392), f. 15, 51 (acceptació de l'acord amb el duc de Montblanc pel que fa a la sol·licitud de subsidi), f. 30, 31, 32, 36 (subsidi demanat pel duc per a l'armament de bucs a partir de la venda de la senyoria de Sabadell, Terrassa i altres), f. 33 (dubtes del Consell sobre el contracte assolit amb el duc), f. 33, 45, 49 (préstec de cinc galeres demanades pel duc de Montblanc per viatjar a Sicília), f. 50 (concessió de 20 florins en concepte d'avançament del subsidi acordat), f. 67 (despeses per la construcció del pont o pontó a la ribera de la mar en la rebuda del senyor duc de Montblanc), f. 80-84 (ajuda prestada al rei per a l'armada reial per anar a Sardenya), f. 85, 96 (acords perquè l'almirall de la flota reial sigui català); 26 (1392-1393), f. 45v, 46 (el rei demana ballestes per a l'armada), f. 48 (préstec de galeres al rei); 27 (1395-1398), f. 30v, 31 (galeres per anar a recollir el rei a Sicília), f. 35v, 36 (ajuda al rei per les galeres que l'han de portar a Barcelona); 28 (1399-1412), f. 52, 55, 63, 67 (galera per al viatge de la reina a Sicília), f. 93v (despeses de la galera prestada al rei per a València), f. 144v (préstec d'armament i eixàrcia de galeres sol·licitat pel rei); 29 (1414-1433), f. 11v, 14, 15 (preparació de galeres per al Papa), f. 27v (ajuda al rei per una armada), f. 30 (préstec d'una galera a la reina), f. 42 (el rei demana una galera vella per poder tancar o muntar els llessamins del seu hort). Sobre el registre de diversos pagaments liquidats al drassaner de la ciutat per diferents despeses relacionades amb les galeres que arma Barcelona: 1B-I, 17 (1345-1346), f. 75, 82, 85, 88, 99; i 18 (1350-1351), f. 33v, 36v, 40, 51, 57v.

49. AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 19 (1354-1359), f. 57 (guaites a la platja per a la defensa de la Ribera), f. 108, 153-154v (magatzems i descàrrega d'embarcacions a la platja), f. 110 (descarregadors de vaixells), f. 111 (pontons), f. 114v (mariners i barquers), f. 115-116 (defensa de la costa, mantellets), f. 147v (vigilància armada de la platja de la ciutat); 22 (1365-1366), f. 39v (indicació dels llocs on poden fondejar les naus); 23 (1366-1367), f. 42 (indicació del lloc on es pot descarregar el gra que arriba a la ciutat per via marítima), f. 43 (llocs on hi poden haver dipòsits de fusta), f. 43, 78 (designació dels llocs on poden treballar els corders), f. 92 (designació dels llocs on poden treballar els serradors); 24 (1373-1376), f. 45v (disposició per a que les embarcacions es situïn a recer de les tasques), f. 88v (normes sobre la descàrrega de gra); 25 (1390-1392), f. 41 (prohibició de fondejar unes galeres castellanès), f.62 (indicació dels llocs on s'ha d'emmagatzemar la llenya [fusta?] que arriba a la ciutat per via marítima); 26 (1392-1393), f. 15, 28 (bans o acords sobre els salaris dels mestres calafats), f. 42v (contractació de calafats), f. 15 (venda de llenya a la platja), f. 23 (trasllat de local per a la venda de llenya), f. 21, 23, 24, 28, 31 (construcció de galeres).

50. Pel que respecta a l'abastament de cereals de la ciutat: AHCB, 1B-I, *Llibre del Consell*, 24 (1373-1376), f. 54 (protecció de les embarcacions que n'aporten), f. 60 (galera per a la protecció de les mateixes embarcacions); 27 (1395-1398), f. 23v, 27v, 28, 89v, 94v, 142v (armament d'una galera per a custòdia de la provisió de gra), f. 33, 34, 104v (recursos per a l'armament de la galera); 29 (1414-1433), f. 51v (contingent per a la conservació de la galera de l'Almoïna per l'abastament de gra). En relació amb la defensa de la costa: 19 (1354-1359), f. 114, 116 (mantellets); 24 (1373-1376), f. 22v (ciudadans destinats a la vigilància de les embarcacions), f. 45 (defensa de la ciutat, guarda dels mantellets); 28 (1399-1412), f. 17, 38, 39, 40, 41 (capitulacions per a la dotació d'embarcacions per a la defensa); 29 (1414-1433), f. 91 (armament de galeres per combatre els pirates moros a les illes Medes), f. 111v (reparació dels mantellets), f.127v (obres a l'esperó de la Drassana).

estols per operacions navals diverses, incloses les accions contra corsaris i pirates.⁵¹ Finalment, també hi ha deliberacions respecte a temes marítics diversos, que inclouen des de la logística de les embarcacions (provisió d'aliments i bescuit), fins a qüestions fiscals sobre el moviment de vaixells, entre altres.⁵²

La conclusió a la que es pot arribar en relació amb aquesta etapa és que a partir del segon terç del segle XIV, l'espai del front marítim va iniciar un procés de canvi en què els aspectes institucionals i de la mercaderia van passar a primer terme, desplaçant l'operativa de la construcció i el moviment naval. I això pot ser interpretat com un indicador de les prioritats i els interessos dels que manaven a Barcelona i el pes que hi tenia la qüestió marítima. L'opció del Consell fou segregrar i desplaçar totes les qüestions relacionades amb la construcció naval que ocupen lloc a l'àrea del front marítim a una altra banda, dedicant aquest segment a la gestió i l'operació comercial.

Tot aquest procés sembla que té un pes notable en l'extinció de la Drassana Vella. Un privilegi reial concedit el 19 de febrer de 1357 als consellers de Barcelona establia la plena i lliure facultat del govern de la ciutat, en atenció als interessos marítics d'aquesta, coincidents amb els de la Corona, de disposar de totes les galeres de titularitat reial –estiguessin a la Drassana Reial o fora d'ella–, amb tota la seva eixàrcia, armament, remes, veles, antenes i altres forniments, perquè així es disposés sempre dels recursos necessaris per atacar els enemics i defensar-se'n, i també, embarcacions per garantir la provisió d'aliments a Barcelona si la situació ho requeria. Així, doncs, a partir d'aquesta data el Consell de Cent va tenir un accés preferent a tots els recursos de la Drassana Reial i, segurament, si bé encara no havia obtingut una capacitat de gestió directa, sí que es constituïa el primer pas per obtenir-la.⁵³

Entre 1369 i 1378, el Consell de Cent va emprendre el procés que conduí al seu ingrés com a “patró” institucional a la Drassana Reial, al costat del rei. Pel coneixement històric que avui tenim, aquest ingrés no va ser tant el fruit d'una comunió amb el monarca des d'una posició de subordinació com el resultat

51. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 19 (1354-1359), f. 14v, 15 (preparatiu de l'armada contra els genovesos; provisió de passadors i ballestes a la platja), f. 35, 37 (despeses pel servei de naus armades), f. 116 (armament d'una nau de guerra); 25 (1390-1392), f. 25 (armament de galeres contra els pirates), f. 26 (acord amb la Diputació de General per pagar les despeses de les galeres contra els pirates; establiment d'un impost per pagar el cost d'aquesta operació), f. 91 (persecució del corsari Gayola); 26 (1392-1393), f. 24, 29, 35 (pirateria i cors), f. 49v (aparellament d'una galera), f. 36-39 (preparació de l'armada), f. 36, 37, 42bis, 46v, 47v, 49-53, 54, 58 (expedició de galeres), f. 40, 43 (armament de galeres), f. 49v, 56 (despeses de l'armada de galeres); 27 (1395-1398), f. 18, 24 (armament de galeres per la ciutat per combatre els corsaris), f. 87v (armament de galeres), f. 111, 112, 115v, 116, 117, 120, 133v, 135v, 137, 141, 143v, 144 (tractes amb València sobre una armada contra els moros); 28 (1399-1412), f. 89, 92, 93 (armament de galeres contra corsaris), f. 89, 104, 108v, 109, 111, 116, 117, 118, 120, 121, 123, 132 (armada de galeres per a una flota).

52. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 19 (1354-1359), f. 44 (despeses per bescuit per a les galeres), f. 155 (certificació de la venda d'una nau capturada); 20 (1357-1358), f. 39v (impost sobre el noliejament d'embarcacions); 26 (1392-1393), f. 35 (reclamació del capità de l'armada), f. 36 (assegurances de les galeres), f. 48 (banderes de les galeres), f. 50 (reglament per a l'expedició de les galeres), f. 56v, 58 (garanties als patrons); 27 (1395-1398), f. 48, 49 (fusta cedida a un conseller pels treballs que ha tingut en la direcció de la construcció de galeres), f. 73, 74v, 75v, 77, 141 (galeres per un viatge a Beirut); 28 (1399-1412), f. 42, 49, 51v (préstec de dues galeres), f. 91 (reparacions de galeres), f. 102 (salari de drassaner), f. 134 (relació de diverses despeses fetes per múltiples conceptes, que inclouen: obres per a la vigilància de la ribera o platja, músics per a les festivitats del natalici del príncep de Sicília i despeses de botar una galera), f. 123 (capità de l'armada); 29 (1414-1433), f. 18 (préstec de peces d'artilleria al mestre de Montesa), f. 29 (desmuntatge d'una galera), f. 51v (venda d'eixàrcia vella de galeres), f. 124 (allistament de tripulacions per a l'armada), f. 125 (proposta al Consell per a la compra de galeres).

53. *AHCB*, Ms. 1G-11, *Llibre Verd II*, f. 181r i 356-357v.

final d'un llarg joc en què a partir d'interessos i intencions del monarca (la conveniència d'incloure la Drassana Reial en el sistema de defenses de la ciutat, la necessitat de millorar-la i fer créixer les seves instal·lacions i, finalment, l'interès per aixecar un nou Palau Reial), qui va aconseguir realment el que volia va ser el Consell.⁵⁴ Foren cabdals l'estat de les finances reials després del llarg conflicte amb Castella i la importància del suport financer que li va donar el Consell de Cent, amb les conseqüències polítiques que va generar aquest suport.

Així, aquesta nova institució/instal·lació que era la Drassana Reial, havent nascut arran d'un conflicte amb el poder barceloní, en cent anys va deixar de ser una entitat de titularitat exclusivament reial per esdevenir un sistema compartit amb el Consell de Cent.

54. CUBELES, «Poder públic i...», pàg. 35-64. També ALBERT CUBELES i FERRAN PUIG, «Les fortificacions de Barcelona», dins *Abajo las murallas!!!. 150 anys de l'enderroc de les muralles de Barcelona*, Barcelona, Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, 2004, pàg. 49-72, i «La Drassana i la gestació de la façana marítima de Barcelona», *Drassana*, 11 (2003), pàg. 50-61.